

badatelů. Stanisław Suchodolski uvažuje o možném vlivu Vojtěchova bratra Radima-Gaudentia coby hnězdenského arcibiskupa na polské mincovnictví. Zpochybnit podle jeho soudu nelze české vlivy a inspiraci, nabízí se ovšem i vliv italského prostředí skrze pět svatých bratří Bruna z Querfurtu. Borys Paszkiewicz následně rozebírá výskyt a použití motivu svatého biskupa na polských středověkých mincích. Upozorňuje přitom na zajímavou skutečnost, že na polských ražbách se dříve objevuje sv. Václav (resp. Jan Křtitel), zatímco sv. Vojtěch až ve 12. století. Podle Paszkiewicze kult sv. Vojtěcha, koncentrovaný kolem Hnězda, nevyhovoval krakovským elitám.

Navazující archeologický blok otevírá studie Jana Mařika, věnovaná otázce libických kostelů v době sv. Vojtěcha, tedy jejich lokalizace, identifikace a datace ve vztahu k písemným pramenům, což představuje již dlouho diskutované téma. Autor sleduje zahraniční analogie, pracuje zvláště s případem kostela ve Walbecku nad Allrou u Magdeburku, který považuje za přímou předlohu libické situace, a uzavírá, že se v 10. století patrně na Libici nacházely dva církevní objekty na akropoli a jeden kostel v předhradí. Filip Velímský představuje kostel sv. Jana Křtitele v Malíně, jenž je považován za nejstarší sakrální stavbu Kutnohorska. Velímský pečlivě shrnuje stav dosavadního bádání, aby konstatoval, že pohřebišťe při kostele lze datovat až do 13. století; datace malínského kostela do 10. století je tak zpochybněna, avšak nikoli vyvrácena. Kateřina Tomková se následně věnuje vztahu sv. Vojtěcha k Levému Hradci, kde byl, jak známo z Kosmovy kroniky, Vojtěch roku 982 zvolen pražským biskupem. V posledním archeologickém příspěvku Jan Frolík přehledně resumuje poznatky o Vojtěchově hrobu. Závěrečnou tečkou je text Evžena Kindlera přibližující byzantský zpěv v nejstarších českých hudebních památkách.

Publikace je klasickým sborníkem textů volně spojených hlavní obsahovou linkou. Název je v tomto případě velice přílehlavý, spíše než souvislého výkladu se čtenář dočká představení stop, které sv. Vojtěch zanechal v různých oblastech raně středověkých dějin.

JOSEF ŠRÁMEK

Jana GROLLOVÁ – Daniela RYWIKOVÁ,
Militia est vita hominis.
Sedm smrtelných hříchů a sedm skutků
milosrdenství v literárních a vizuálních
pramenech českého středověku,
Veduta – Ostravská univerzita
v Ostravě, České Budějovice – Ostrava
2013

275 s., ISBN 978-80-86829-85-2; 978-80-7464-191-6

Texty vstupují do dějin, ovlivňují myšlení i chování lidí a stávají se příčinou vzniku dalších textů. Ostravská historička Jana Grollová, zabývající se dějinami křesťanství, a medievisticky zaměřená historička umění Daniela Rywíková vstupují do tohoto procesu v uzlovém místě, kde se zapsané výpovědi proměňují v jednání lidí. Jejich společná kniha si totiž klade za cíl prozkoumat „reflexi čteného slova“ (s. 7), tj. především Bible a autoritativních výpovědí na ni navázaných, krystalizující v průběhu středověku do podoby morálních pouček a činů opřených o soustavu smrtelných či kardinálních hříchů. Písmo přechází do skutků, které mají být morálně hodnotné a především účinné s ohledem na posmrtnou existenci jedince. Cesta zde vede od písma k aktivitě, od teorie k praxi. Podobnou trajektorii pro sebe zvolily i autorky, když začínají poměrně obsáhlým úvodem do myšlenkového kontextu nauky o smrtelných hříších, od kterého se následně odrážejí k jednotlivým sondám do děl Tomáše ze Štítného, Petra Chelčického či směrem ke konkrétním výtvarným realizacím především z českého prostředí.

Právě fundament knihy, zaujímající první tři kapitoly (a co do rozsahu pětinu svazku), lze vnímat jako její nejproblematičtější část. Jana Grollová zde putuje od Egypta po Írán a zpět, mapující ohlasy a kořeny „představy duchovní cesty“ jakožto „základní teze židokřesťanského gnosticizmu“ (s. 12). Obsah této „představy“ však v první části knihy není nikde precizován, ač se o něm hovoří neustále, ve spojení s egyptskou Knihou mrtvých, s fragmenty z Kumránu, s Pavlovým vyprávěním o výstupu do třetího nebe (2 Kor 12) i s různými apokryfy. Z těchto narážek soudím, že autorka zde míní především putování člověka od narození ke smrti a dále na onen svět jakožto výstup procházející několika branami či nebeskými sférami. Podmínkou úspěšného průchodu těmito stanovíšti se stává neustálé nabývání poznání. Taková cesta má v kulturní oikúmeně okolo Středozemního moře funkci konstanty a konkrétní realizací od ní odvozenou se v důsledku stává i ona biblická

militia lidského života (Jb 7,1), již si autorky vytklý do titulu.

Středověký systém sedmi hříchů je tudíž prezentován jako dědic velmi důstojných a důležitých sérií, mezi kterými stojí na předním místě babylonská sedmice planet, z jejichž duchů se mají postupně stát démoni s patronátem nad smrtelnými hříchy. Jak vidno, autorka zde pracuje s působivou paletou zdrojů a dobírá se zajímavých závěrů, text však naneštěstí působí spíše jako črta tlustým štětcem. Jsou zde předkládána poměrně neintuitivní tvrzení, která jsou sice často dobře obhajitelná, jejich obhajobě však není věnován prostor. Od konstatování, že rabínský judaismus obsahuje nauku o věčném zatracení (s. 26), například vede odkaz k Desateru a k textu citovanému jen jako „Lochman 2012“, který v soupisu literatury schází. Dle data lze soudit, že se jedná o druhé vydání práce Jana Milíče Lochmana o Desateru *Směrovky ke svobodě*, což je práce sice doporučená, nikoli však k tématu zatracení v judaismu. Chaos odkazů či výpisků z četby nesjednocuje ani žádný teoretický přístup, pokud nepočítáme vágní odkazy k hermeneutické tradici.

Z vrocí směsi prvních kapitol vystupuje určitější obrys teprve tehdy, když promísené proudy myšlení začnou u prvních křesťanských spisovatelů natékat do známé formy smrtelných provinění. Text od té chvíle získává podobu přehledu nejrůznějších způsobů, jimiž je prostřednictvím výčtu hříchů zachycena totalita skutečnosti pro stvořeného, do téhla ponořeného člověka. Od *Závěti dvanácti patriarchů* z přelomu 1. a 2. století postupují čtenáři bludištěm seznamů; boje ctností a neštěstí či milosrdných skutků a jejich protikladů jsou stabilizovány v hojných a přehledných tabulkách.

Vplynutí smrtelných hříchů do prostoru středověké textuality, tj. do prostoru opanovaného jasněji datovatelných texty dochovanými pod jmény konkrétních autorit, celý výklad dále prosvětluje. V hlavních úlohách zde vystupují zejména Jan Kassián, přenášejí systém smrtelných hříchů do západního monastického prostředí, a Řehoř Veliký, omezující počet hříchů na sedm a stavící do čela seznamu pýchu jakožto kořen hřešení (zatímco Jan vedl svůj osmičtený seznam od obžerství k pýše, tedy od těla k duchu). Ukazuje se, že Řehořův přístup ke hříchům i ctnostem si po celý středověk uchovává dominantní postavení a neohroží ho ani proměna společnosti ve vrcholném středověku, kdy se do popředí začíná prosazovat lakota jakožto hřích typický pro městskou komunitu. Hlavní linie tedy zůstává v zásadě shodná (tato kontinuita je tematizována v celé knize), pod hlavním kmenem však přibývá větví i plodů, a to doslova, jak dokládají hojně ilustrace.

Seznamy postupně vyrůstají do fraktálních útvarů, hříchy se dělí, vytvářejí odnože a stávají se tak obrazem rajskeho stromu, pod kterým došlo k pádu člověka.

S postupem času rovněž v pojednávání o hříších získává na důležitosti pragmatická a disciplinační stránka, obrácená směrem k lidu spolu s tím, jak intelektuálové zpracovávají podněty IV. lateránského koncilu. Z tohoto hlediska jsou rovněž pojednání dva čeští středověcí intelektuálové, u kterých první polovina knihy končí, Tomáš ze Štítného a Petr Chelčický. Jejich očima je postupně čteno všech sedm Řehořových hříchů a čtenáři se konečně dostává toho, co tolik chybělo v předcházejících částech knihy – soustředěného, pozorného čtení pramene.

Daniela Rywíková následně svůj výklad buduje na samostatném základě a ke svým kapitolám, působícím spíše jako oddělená studie, přikládá vlastní stručný úvod. Postupuje pak od nástěnných maleb v kostele sv. Klimenta ve Staré Boleslavi, jež jsou prezentovány jako nejstarší památka na českém území zachycující něco ze středověké moralizující tematiky, přes ilustrace boje s hříchem z českých rukopisů (samostatná studie je věnována Krumlovskému sborníku) k obecnějšímu přehledu zobrazení hříchů a skutků milosrdenství v nástěnné malbě. Ohled na nástěnnou malbu je ostatně neustále přítomen i při pojednávání o rukopisech a slovo se s obrazem silně spojuje i ve finální studii, zaměřené na „vizuální sumy“ utrakvismu a vedoucí nakonec k ikonografickému programu klenby chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře, kde je nepřítomnost vyobrazení hříchů (a jejich nahrazení Desaterem) tím nejvýraznějším etickým a polemickým gestem. Důraz na epistemologickou hodnotu seznamu smrtelných hříchů, přítomný již u Grollové, se zde opakuje. Jejich uspořádání se stává uspořádáním světa, umožňujícím orientaci. Člověk potřebuje získat schopnost rozeznat hřích, aby se mu na své pozemské cestě mohl vyhnout, a právě výtvarné artefakty umožňují, aby si toto poznání zjednal co nejsnáze.

V domácím kontextu představuje kniha nepochybně přínos, pojednání o této tematice na základě českých pramenů v podobné interdisciplinární šíři dosud chybělo. Pro obě části knihy nicméně platí, že autorky jsou nejpřesvědčivější tehdy, pokud skutečně docházejí tam, kam si v úvodu předsevzaly dorazit, tedy k co nejkonkrétnějším stopám reflexe Písma v podobě psaných morálí či jim odpovídajících hmotných artefaktů. Zobecnění často působí poněkud uspěchaně; kniha ostatně ani nemá být ničím víc než pobídkou k dalšímu bádání, jak k němu pravidelně vyzývají

závěry jednotlivých studií ve druhé části. I tyto pobídky mají značnou hodnotu. Domnívám se však, že tato hodnota by několikanásobně vzrostla, pokud by kapitoly kromě narativu o lidském bojování se světem a se sebou samým doprovázela rovněž hlubší reflexe zvoleného přístupu, jež by je provázala na teoretické úrovni.

MATOUŠ JALUŠKA

Helena SOUKUPOVÁ, *Svatá Anežka Česká. Život a legenda*, Vyšehrad, Praha 2015

480 s., ISBN 978-80-7429-471-6

Historička umění Helena Soukupová je badatelské obci známa především svými studii o monastické architektuře. V centru jejího zájmu stojí Anežský klášter, jemuž zasvětila roku 1989 i zevrubnou monografii (druhá, přepracovaná verze vyšla roku 2011). Již z knihy věnované této jedinečné kulturní památce bylo zjevné, že se Soukupová neomezuje jen na svoji specializaci, ale výborně se orientuje i v susedních badatelských disciplínách. Stejně tak byly patrné sympatie, které Soukupová chová k fundátorce kláštera sv. Anežce České, a zpracování její biografie je tak logickým krokem. I když se vzhledem k rozsahu pramenné matérie i šíři zpracovávaných témat musela více spolehnout na výzkumy badatelů příbuzných historických oborů, výsledný text působí komplexně a vyváženě.

Jak již napovídá podtitul díla, práce je rozdělena do dvou částí. V první se Soukupová zabývá Anežčíným životem a zakladatelským dílem. Velký prostor je zde věnován duchovnímu i politickému kontextu, na jehož pozadí jsou vylíčeny prvotní osudy hrdinky. Podstatně větší pozornost je ale věnována Anežčíně zakladatelské činnosti (fundace špitálu a kláštera klarisek, konventu menších bratří a řádu Křížovníků s červenou hvězdou). Popisuje i Anežčinu roli v reformním hnutí uvnitř františkánského řádu, stranou nezůstává ani její proslulá korespondence se svatou Klárou a s papeži. Značnou část textu věnuje Soukupová ve shodě se svojí specializací stavebnímu a uměnovědnému rozboru kláštera Na Františku.

V druhé části knihy autorka sleduje utváření kultu Anežky České a proměny vnímání této světice v české společnosti napříč dějinnými epochami. Soukupová analyzuje jednotlivé rukopisy Anežčiny legendy a prosebné listy o její kanonizaci. Podle autorky vznikly legenda i prosebné listy

nedlouho po Anežčíně smrti jako iniciační dokumenty kanonizačního procesu. Od této prvotní a neúspěšné snahy o svatořečení přechází text plynule k Anežčíně schované a pozdější svatojiřské abatyši Kunhutě, nastíněny jsou i kanonizační snahy Elišky Přemyslovny.

Soukupová věnuje mnoho pozornosti rovněž mladším pramenům Anežčiny úcty, jako jsou pozdně středověké a raně novověké legendistické spisy (Kompedium Bartoloměje z Pisy, Šimonův překlad Anežčina života, pasáže v Hájkově Kronice České, Pontanův hymnus o sv. Anežce, Tannerův či Krugerův životopis blahoslavené Anežky) a různá vyobrazení (Oltář křížovníckého velmistra Mikuláše Puchnera, rytina Leonarda Becka). Podrobné vylíčení této úcty napříč dějinnými epochami, provázené vhledy do novějších dějin kláštera Na Františku, vrcholí popisem blahořečení v roce 1874 a svatořečení v roce 1989.

Přístup Heleny Soukupové lze charakterizovat jako dovedné propojování různých typů pramenů. I když výsledné interpretace zůstávají částečně v rovině hypotéz (viz například úvahy o vlivu dynastických zájmů a duchovních proudů na stavební proměny Anežčíných fundací či na výzdobu iluminovaných rukopisů), výsledný obraz působí vyváženě. Přidáme-li k tomu sličnou grafickou podobu, lze monografii o sv. Anežce zhodnotit jako zdařilé završení dlouhodobého badatelského úsilí autorky, která poznání osudů své hrdinky a jejich fundací věnovala podstatnou část svého života.

VOJTĚCH VEČEŘE

Kateřina PTÁČKOVÁ, *Kateřina ze Sieny na cestě ke svatořečení*, Univerzita Pardubice, 2015

213 s., ISBN 978-80-7395-943-2

Kateřina PTÁČKOVÁ, *Caterina da Siena e le sue guide spirituali. Storia di una santità*, Istituto Storico Ceco di Roma – Università di Pardubice, Praha – Roma 2014

302 s., ISBN 978-80-7286-231-3

Nihil obstat, chtělo by se napsat. Nikoli snad jen z hlediska církevního dohledu, ale i historické kritiky. Od první do poslední stránky text plyne uměřeně, každá poznámka prokazuje, jak autorka zvládá obrovskou literaturu a jak pečlivě cituje